

Тарас Шевченко в перекладах іноземними мовами (за матеріалами інтернет-джерел)

Статтю присвячено аналізу перекладів Т. Шевченка іноземними мовами, а також визначенню місця творчості поета в англomовному й зарубіжному літературному світі, окресленню часових та кількісних характеристик перекладів його творчого доробку, установленню ролі українських та зарубіжних перекладачів і письменників у презентації творчості поета іноземній громаді, установленню найвідоміших перекладачів творчості Т. Шевченка, дефініції фонових знань і їхнього впливу на точність та художність перекладу.

Ключові слова: Шевченко, художній переклад, фонові знання, національна культура, іноземні переклади.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж тривалого часу творчий спадок Тараса Шевченка викликає великий інтерес у вітчизняних і зарубіжних літературознавців, істориків, культурологів, етнографів та перекладознавців, адже його творчість національно інформативна й культурно значуща для української спільноти та її репрезентації за кордоном. Для нашої розвідки особливо важливими є дослідження перекладацьких робіт, здійснених іноземними мовами, зокрема англійською, оскільки вони є показовими щодо розуміння творчих задумів поета іноземними перекладачами та вказують на значущість українського національного митця на міжнародних теренах. Як зазначає Т. Р. Кияк, «... за умов глобалізації роль цього виду інтелектуальної діяльності (перекладу) ще більше зростає, що зумовлено явищами міжнародного інтегрування» [1, с. 3].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Пропонована розвідка виконана в межах сучасних перекладознавчих студій, присвячених аналізу перекладів творів Т. Шевченка, з урахуванням теоретичних напрацювань у галузі перекладознавства. Серед перекладознавців, роботами яких ми керуємося у своїй роботі, варто назвати Р. П. Зорівчак, Т. Р. Кияка, В. В. Коптілова, А. М. Науменко, О. Д. Огуя, М. Т. Рильського, О. Чередниченка та ін. Перспективою подальших досліджень слугуватимуть полівекторні перекладознавчі аналізи перекладів прозових і поетичних творів Т. Шевченка з урахуванням етнолінгвальних та історико-культурологічних особливостей. Особливо показові для аналізу переклади творів поета неспорідненими мовами, наприклад китайською, адже інший культурний ареал вимагає від перекладача врахування таких аспектів, як відсутність спільної духовної основи, відмінні стосунки між людьми, екзотичні реалії (звичаї, одяг, страви, напої, житло, посуд), значні структурні відмінності між мовою-джерелом і мовою перекладу, відмінні принципи побудови літературного твору тощо. Аналізуючи іноземні переклади, ураховуємо позицію В. В. Коптілова, що «... при подоланні часової відстані між автором оригіналу й читачем перекладу велику роль відіграє творче зусилля перекладача, який активізує рідну мову ... і вміщує свій переклад у належну історичну перспективу» [2, с. 32].

Мета цієї розвідки – проаналізувати мовний ландшафт інтернет-видань, присвячених перекладам творів Т. Шевченка іноземними мовами. Серед поставлених завдань виділяємо вивчення особливостей художніх перекладів прозових і поетичних творів поета, а також простеження рівня популярності та поширення перекладних творів митця.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В американську, канадську й англійську літературу творчість Т. Г. Шевченка входить завдяки роботі понад восьмидесяти перекладачів, які відтворили англійською мовою майже всі його поетичні твори. Багато поезій має по декілька інтерпретацій, зокрема, «Садок вишневий коло хати» – одинадцять, «Заповіт» – двадцять.

Першу спробу представити Т. Шевченка англomовному світові зробив 1868 року А. Гончаренко – лінгвіст, який був також обізнаний зі світовою історією й архітектурою. Глибокий аналіз і докладну інформацію про Т. Шевченка знаходимо в роботах Вільяма Р. Морфіла – відомого англійського славіста, професора Оксфордського університету, який перекладав твори Т. Шевченка й один із перших здійснив спробу перекласти «Заповіт». Варто зазначити, що переклад був технічно правильним, проте йому бракувало поетичності, оскільки В. Морфіл не був достатньо обізнаним із філософією та культурою українців, життя яких змальовував поет.

На початку ХХ ст. серед перекладачів творчості Т. Шевченка англійською мовою виділяється Етель Л. Войнич – англійська письменниця, автор роману «Овод». Перекладаючи твори Т. Шевченка, Е. Войнич намагалася не лише передати дух оригіналу, а й урахувати важливі деталі, які несли важливу культурну інформацію. Письменниця здійснила переклад й опублікувала 156 Шевченкових рядків, серед яких найдосконаліша з усіх дотепер відомих англомовних інтерпретацій «Заповіту», а також «Зоре моя вечірняя», «Мені однаково чи буду...».

Багато перекладів творів Т. Шевченка здійснила відома англійська поетеса та перекладачка Віра Річ, яка в 1960–1969 роках опублікувала переклади 51 твору Т. Шевченка, серед них – 9 поем. Її переклади вважають найбільш поетичними та близькими за духом і розумінням поезії оригіналів творів.

На популяризацію Шевченкового імені в англомовному світі великий вплив мала українська еміграція, що була започаткована як масове явище 1891 року. Під впливом українських поселенців, їхніх звичаїв і традицій, а також завдяки мелодійності та милозвучності української мови й пісні, Шевченковою поезією зацікавлюється багато людей.

1933 року опублікував свої англомовні переклади канадський український поет Онуфрій Івах. Диференційна ознака його перекладів – їхня цілісність, у них добре відтворено мелодику оригіналу, відчувається виразне бачення Шевченкових образів.

Серед Шевченкових перекладачів помітне місце займає представник української трудової еміграції І. Ф. Вив'юрський, відомий під іменем Джон Вір. Змолоду він писав вірші українською й англійською мовами, багато працював, щоб донести у світ слово Т. Шевченка англійською, переклавши 29 віршованих творів, багато з яких було здійснено вперше.

Твори великого поета публікували не лише окремо, а й у збірках із коментарями видавців, редакторів чи відомих на той час людей. Так, 1964 року Лука Луців видав книгу «Співець української слави і волі» з перекладом статей про поета та його віршами, а через шістьнадцять років Джордж Нестор Лукій укомплектував і видав важливу колекцію творів англійською мовою «Шевченко і критики» («Shevchenko and the Critics»).

У 1980-х роках в Північній Америці опубліковано нове видання перекладів Т. Шевченка. Відомий літературознавець Джордж Грабовіц у книзі «The Poet as Mythmaker» не лише представив критичний огляд творчості українського поета, а й показав міжкультурну значущість і зв'язки поезії Т. Шевченка з американською спільнотою [3].

2007 року у видавництві «Мистецтво» (Київ) вийшла збірка вибраних поезій мовою оригіналу та в перекладах англійською мовою (автор перекладів Віра Річ), яка доповнюється репродукціями найкращих зразків живописних і графічних творів, що вдало розкривають багатогранність таланту Тараса Шевченка – поета й художника.

Особливе місце в географії перекладів творів Т. Шевченка займають російські, хоча для багатьох читачів-сучасників поета тогочасної російської імперії його твори були зрозумілими й без перекладу. Однак згодом виникла потреба перекладу й популяризації творів поета російською мовою, у цьому велике значення відіграли О. Плещеев, М. Курочкін, М. Михайлов, Л. Блюммер. У 1856–1860 роках у журналах «Современник», «Русское слово», «Библиотека для чтения», «Народное чтение» друкували твори Т. Шевченка в перекладах російських поетів, а в 1860-му вийшов «Кобзарь Тараса Шевченко в переводах русских поэтов», який пізніше доповнювали й перевидавали в 1869, 1876 і 1905 роках.

Першим виданням у радянський період стала книжка «Запретный кобзарь» за редакцією Івана Белоусова (1918–1922), до якого ввійшли переклади творів Т. Шевченка, які свого часу заборонила царська цензура. У 1930-х роках вийшов «Кобзар» у перекладі Федора Сологуба (1934, перевидано 1935 і 1939), кілька видань вибраних творів у перекладі російських поетів (за редакцією К. Чуковського, М. Рильського, М. Ушакова, а також М. Брауна й О. Прокоф'єва); окремими виданнями вийшли поема «Наймичка» (переклад О. Благиніної), «Історичні поеми» («Гайдамаки», «Сліпий», «Чернець», «Тарасова ніч» у перекладі Б. Турганова), драма «Назар Стодоля» (у перекладі П. Антокольського) та інші, а також було підготовлено декілька повних п'ятитомних видань творів Тараса Шевченка російською мовою [7].

Першим перекладачем Т. Шевченка фінською мовою був Вейкко Ервасті, який народився у Фінляндії, але в 17-річному віці емігрував до СРСР. Це був «Заповіт», надрукований 1941 року в петрозаводському журналі «Punalippi» («Червоний прапор»), у якому працював і сам Ервасті. Однак фінських перекладів Т. Шевченка доволі обмаль, і всі вони опубліковані за межами Фінляндії.

Ніколай Лайне (справжнє прізвище – Гіппієв), карельський поет, перекладач і журналіст, 1954 року видав збірку з двадцятьма перекладами, серед яких «Puutarha kasvaa kirsikoita» («Садок вишневий коло хати»), «Dnepr rauhaa, ulvoa raivoisasti» («Реве та стогне Дніпр широкий»), «Mietelmä» («Думка»), «Uni» («Сон»), «Mä täytin silloin kolmetoista» («Мені тринадцятий минало») та ін. Хоча існує думка, що Н. Лайне взяв за основу російські переклади, оскільки при зіставленні його версії «Заповіту» з російською можна простежити значні подібності [5].

Починаючи з другої половини XIX ст., поезії Т. Шевченка побачили світ словацькою, сербохорватською, а також грузинською, вірменською, литовською, естонською, білоруською, узбецькою, молдавською мовами. Починаючи з XX ст., твори Т. Шевченка читають рідною мовою в Монголії, Угорщині, Швеції, Таджикистані, Азербайджані, Киргизії.

Абхазький народ познайомився з Т. Шевченком на початку XX ст. 1938 року Д. Гулія переклав «Кавказ», «Заповіт» та інші твори, і це були перші переклади Т. Шевченка абхазькою мовою.

Адигейські поети А. Хатков, А. Євтих, Х. Андрухаєв та інші почали звертатися до поезії Т. Шевченка в 1930-ті роки. 1939 року Р. Меркицький переклав адигейською мовою поему Тараса Шевченка «Катерина», і того ж року видано збірку творів Т. Шевченка «Вірші та поеми», у яку ввійшли поеми «Катерина», «Кавказ», «Наймичка», поезії «О люди! Люди небораки», «Заповіт» та інші (переклади Р. Меркицького, М. Джанчатова).

В Азербайджані ім'я Тараса Шевченка набуло популярності на початку XX ст., коли 1934 року вперше було видано «Кобзар» азербайджанською мовою. До нього ввійшли поеми «Наймичка», «Кавказ» та вірші «Заповіт», «Лічу в неволі дні і ночі», «Молитва», «Хоча лежачого й не б'ють», «Якби ви знали, паничі», «І знов мені не привезла» та інші (перекладачі – А. Джавад та М. Мушфік) [7].

2011 року у Львові відбулася презентація грецького перекладу творів Тараса Шевченка. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків із діаспорою НУ «Львівська політехніка» зніціював презентацію у Львові двомовного (грецькою і українською мовами) видання творів Тараса Шевченка під назвою «Заповіт», яке підготувало Товариство української діаспори в Греції «Українсько-Грецька думка». Активну допомогу в появі творів поета мовою еллінів надала влада Греції, зокрема грецький департамент Української ради миру [8].

Переклад «Кобзаря» і «Катерини» китайською мовою – унікальне надбання української шевченкіани. Ось так виглядають кілька рядків «Катерини» в перекладі Ге Баоцюаня:

爱吧，黑眉毛的姑娘们，
但不要爱那些军官们，
军官们是些外乡人，
他们会恶毒地愚弄你们。

Запропоновані рядки є перекладом такого уривку:

*Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люде,
Роблять лихо з вами [6].*

Саме із «Заповіту» часто починається ознайомлення народів світу із творчістю Кобзаря. Найвидатніші майстри слова трансформують його засобами рідної мови, і завдяки їхній праці маємо близько 500 перекладів пісні пісень українського генія 147 мовами світу [4].

Українська спільнота глибоко цінує творчий спадок поета й шанує величну постать справді народного митця. Починаючи з 1962 року, щороку присуджують Державні премії України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури і мистецтва, масовими накладами друкують його твори, здійснюють нові переклади багатьма мовами світу, а за рішенням ЮНЕСКО, ювілеї поета відзначають у багатьох державах світу.

Висновки. Проаналізований матеріал засвідчує, що переклади поетичних та прозових творів Т. Шевченка представлені багатьма мовами світу і становлять вагомий частину зарубіжної перекладацької літератури, проте особливої уваги потребують національно-патріотичні твори поета, адже саме вони тривалий час були заборонені для перекладів та аналізу, а тому повинні стати матеріалом для перекладознавчих та лінгвістичних студій.

Джерела та література

1. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2008. – 543 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
3. <http://www.dnipro-ukr.com.ua/scenariy-5864.html>.
4. <http://informatika152.wix.com/tg-shevchenko#!pereklad/c1g4t>
5. <http://sumynews.com/column-labels/item/2552-taras-shevchenko-u-finskyx-perekladax.html>.
6. <http://ua-kobzar.livejournal.com/232778.html>
7. http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%B0_%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0
8. <http://zik.ua/ua/news/2011/10/12/313680>

Павлюк Алла, Новак Галина, Рогач Оксана. Тарас Шевченко в перекладах іноземними мовами (на основі інтернет-ресурсів). Стаття присвячена аналізу перекладів творів Т. Шевченка іноземними мовами, а також визначенню місця творчості поета в англоязычному і зарубіжному літературному світі, опису часових і кількісних характеристик перекладів його творчої спадщини, встановленню ролі українських і зарубіжних перекладачів і письменників у презентації творчості поета іноземному суспільству, визначенню найбільш відомих перекладачів творчості Т. Шевченка, вивченню фонових знань і їх впливу на точність і художність перекладу.

Ключеві слова: Шевченко, художній переклад, фонові знання, національна культура, іноземні переклади.

Pavliuk Alla, Novak Halyna, Oksana Rogach. Taras Shevchenko in the Translations into Foreign Languages (on the Basis of the Internet-sources). The article deals with the analysis of Taras Shevchenko's works translated into foreign languages, with the definition of the role of the poet and his activity in the English literary world, with the description of the chronological and qualitative characteristics of the translations of his literary works, with the definition of position of the Ukrainian and foreign translators, poets and writers in the presentation of Taras Shevchenko's works on the foreign literary landscape, with the recognition of the most famous translator's of Shevchenko, with the study of the background knowledge and its influence on the accuracy and artistic features of the translation.

Key words and phrases: Shevchenko, literary translation, background knowledge, national culture, foreign translations.

Стаття надійшла до редколегії
04.07.2014 р.